

Kirja-arviot

Kuria vai hyvinvointia? Dialogi ranskalaisen ja suomalaisen koulukulttuurin välillä

Salo-Tammivuori, Eeva. 2021. *Kuria ja järjestystä. Ranskalainen koulu aineettoman kulttuuriperinnön kenttänä*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. 277 sivua.

Alexi Moine

Keskustelu koulusta ja koulutuksesta herättää usein tunteita, sillä jokaisella on omat kokemuksensa ja mielipiteensä aiheesta, jotka osaltaan vaikuttavat keskustelun luonteeseen. Tartuin Eeva Salo-Tammivuoren väitöskirjaan *Kuria ja järjestystä. Ranskalainen koulu aineettoman kulttuuriperinnön kenttänä* (2021) siksi, että Ranskassa kasvaneena minua kiinnosti nähdä, miten suomalainen kulttuurintutkija tarkastelee ranskalaista koulua. Olen itse käynyt peruskoulun ja lukion ja tehnyt suurimman osan yliopisto-opinnoistani Pariisissa, joten minulla on omakohtaista kokemusta ranskalaisesta elitis-tisestä koulukulttuurista. Kokemusta oppijana on myöhemmin myös rikastanut toimimiseni opettajana, kun olen opintojeni ohessa opettanut niin yläasteella kuin ammattikoulussa. Suomeen muutettuani olen päässyt tutustumaan opettajan näkökulmasta myös suomalaiseen koulukulttuuriin opettaessani muun muassa Helsingin ranskalais-suomalaisessa koulussa (HRSK), joka on Suomen valtion koulu, mutta samalla mielenkiintoinen sekoitus kummankin maan koulukulttuureja. Salo-Tammivuoren väitöskirjan lukeminen on ollut affektiivinen kokemus, joka on herättänyt vahvoja tunteita ja muistoja omilta kouluajoilta. Nämä ovat väistämättä vaikuttaneet tämän kirja-arvion kirjoittamiseen.

Koen olevani kahden kulttuurin välillä ja samastun Salo-Tammivuoren tilanteeseen, sillä hänkin kuvailee itseään kahden kulttuurin välisenä linkkinä. Suomalaisella koululla on erinomainen kansainvälinen maine. Ranskalainen media on usein nostanut esiin suomalaisten

hyvät PISA-kokeiden tulokset ja esittänyt suomalaisen koulun rauhallisena ja innovatiivisena paikkana. Ranskalaisesta koulusta käydään usein kiivasta yhteiskunnallista keskustelua. Nykyään koulu näyttäytyy usein mediassa paikkana, jossa vallitsee epäjärjestys ja jopa väkivalta – tämän vuoden helmikuussa yläasteen oppilas murhasi espanjan opettajansa omassa luokkahuoneessaan Etelä-Ranskassa. Konservatiivisemmat äänet huutavat, että kaaos johtuu siitä, että kuri on kadonnut luokkahuoneesta eikä opettajia enää kunnioiteta.

Kuri onkin Eeva Salo-Tammivuoren väitöskirjan keskiössä, mikä näkyy jo teoksen otsikossa. Ranskalaisesta koulusta uutisoidaan harvoin Suomessa eikä sitä juurikaan tunneta. On olemassa muutamia instituutioita, jotka ovat saaneet vaikutteita ranskalaisesta kasvatuksesta, kuten edellä mainittu HRSK ja ranskalainen Jules Verne -alakoulu Helsingissä, joita Salo-Tammivuori ei kuitenkaan tarkastele. Vuonna 2005 perustettiin Raumalle ranskalaista opetus-suunnitelmaa noudattava yksityinen koulu ensisijaisesti kansainvälisen rakennusprojektin ranskalaisten työntekijöiden lapsia varten. Eeva Salo-Tammivuori on toiminut pitkään koulun työntekijänä ja hänen työpaikastaan on muodostunut väitöskirjan ensisijainen etnografisen kenttä.

Tutkimuksessaan Salo-Tammivuori tarkastelee ranskalaista kouluperinnettä perinneyhteisön ja kulttuuriperintöprosessin näkökulmista ja yhdistää kahta tieteenalaa, kasvatustiedettä ja kulttuurien tutkimusta, tarkemmin kansatiedettä. Molemmilla aloilla on erilaiset perinteet ja tavoitteet. Kouluetnografisessa kenttätyössä etnografi pyrkii ensisijaisesti ilmiön ja kulttuurin kuvaamiseen ja ymmärtämiseen, kun taas kasvatustieteilijän tavoitteena on myös määrittää, miten oppiminen ja opettaminen toimivat parhaiten, mistä voi olla hyötyä opettajille käytännön työssään (s. 41–43). Siksi näiden kahden alan ja näiden tavoitteiden yhteensovittaminen on erittäin mielenkiintoista mutta välillä myös haastavaa, kuten Salo-Tammivuori itsekin huomauttaa (s. 20–21).

Ranskalaisen koulun selkeä ja yksityiskohtainen esittely suomalaiselle yleisölle

Monografiaväitöskirja koostuu kuudesta pääluvusta, joista kolme ensimmäistä johdattelevat aiheeseen esittelemällä teoreettisen kehityksen ja metodologian. Salo-Tammivuori tarkastelee sekä ranskalaista kasvatusta kulttuuriperinnön ja kulttuuriperintöprosessin käsitteiden kautta että ranskalaista koulukulttuuria kommunikaation näkökulmasta kahdessa analyysiluvussa. Kuudes luku on monografian yhteenveto.

Nähdäkseni tämän tutkimuksen arvo pohjautuu pitkäjänteiseen etnografiseen kenttätyöhön, jota Salo-Tammivuori on tehnyt etenkin Raumalla mutta myös muutamassa Ranskassa sijaitsevassa koulussa. Tämän ansiosta hänellä on hyvä tuntemus ranskalaisesta koulukulttuurista, jota hän esittelee lukijalle kattavasti ranskalaisen koulujärjestelmän rinnalla. Hän tuo muun muassa esiin ranskalaisen koulun historiallista taustaa ja etenkin 1800-luvun aikaista kehitystä. Historiallinen kontekstualisointi on tärkeää ja kiinnostavaa, mutta jäin myös paikoin miettimään, mikä on oikeastaan relevanttia tutkimukselle. Esimerkiksi keskiajan koulujärjestelmän kuvaus (s. 95) ei välttämättä sinänsä auta ymmärtämään Rauman ranskalaisen koulun toimintaa.

Olen myös huomannut muutamia epämääräisyyksiä tai puutteita ranskalaisen koulujärjestelmän esittelyssä. Esimerkiksi lukiota esitellessä Salo-Tammivuori tuo esille kolmeen eri

ylioppilastutkintoon valmisteleavan yleislukion (*lycée général*) ja ammattikoulun ja lukion yhdistelmän (*lycée professionnel*) välistä eroa, mutta jättää pois esittelystä kolmannen muodon eli teknillisen lukion (*lycée technologique*), joka tarjoaa opiskelijoille monipuolisia suuntautumisvaihtoehtoja, sekä ammattikoulut, jotka eivät valmista ylioppilastutkintoon (s. 103). Väitöskirjan lopussa löytyy sanasto, jonka avulla kouluun liittyvät ranskankieliset termit aukeavat suomalaiselle lukijalle. Tarkkuutta olisi voinut käyttää enemmän myös ranskankielisten haastattelujen litteroinnissa, sillä niissä on jonkin verran kirjoitusvirheitä, jotka ovat häirinneet oikolukijasilmääni. Käännökset ovat sen sijaan onnistuneita, joten tämä tuskin vaikuttaa suomalaisten lukijoiden lukukokemukseen.

Vaikka nämä epämääräisyydet tai puutteet pistivät silmääni, ne eivät kuitenkaan vaikuta väitöskirjan keskeisiin argumentteihin ja ranskalaisen koulun analyysiin kulttuuriperintöprosessina. Ranskalainen kansallisidentiteetti on rakentunut pitkälti yhteisen koulukulttuurin varaan, etenkin III tasavallan aikana (1870–1940). Koulujärjestelmää on kuitenkin uudistettu monesti ja Ranska on erittäin monimuotoinen ja -kulttuurinen maa. Luokkaerot ovat suuria ja perheitä on monista taustoista, joten kokemukset koulusta nykypäivänä ovat varmasti todella erilaisia ja monimuotoisia. Rauman ranskalainen koulu yhteisö on erikoinen ja perheet muodostavat suhteellisen yhtenäisen sosiaalisen ryhmän, mikä vaikuttaa todennäköisesti myös heidän kokemuksiinsa ja tulkintoihinsa ranskalaisesta koulusta. Tämän aiheen problematisoinnista olisi ollut kiinnostava lukea tarkemmin.

Kahden kulttuurin ja kahden oppiaineen välillä

Mielestäni väitöskirjan kiinnostavin kysymys on ranskalaisen ja suomalaisen koulukulttuurien dialogi, joka näkyy Raumalla etenkin siinä, että muutama perhe on päättänyt siirtää lapsensa ranskalaisesta suomalaisen kouluun, koska olivat kuulleet suomalaisen koulun meriiteistä. Salo-Tammivuori tuntee kenttensä erittäin hyvin ja piirtää elävän ja konkreettisen kuvan Rauman ranskalaisesta koulusta. Hän myös reflektoi omaa positiotaan ja kokemuksiaan ranskalaisesta koulusta silloinkin kuin ne ovat kielteisiä.

Tähän liittyy kysymys kulttuurintutkimuksen ja kasvatustieteiden yhteensovittamisesta. Salo-Tammivuori esittää tehtävänsä näin:

En halua esittää ranskalaista enkä suomalaista koulua kielteisessä valossa. Tutkijana tehtäväni ei ole arvostella eikä tuomita, vaan pyrkiä mahdollisimman monipuoliseen analyysiin, jonka pohjana on kerätty aineisto. Aineistosta esiin tulevat näkökohdat on esitettävä rehellisesti, vaikka ne olisivat negatiivisia jompaakumpaa koulujärjestelmää kohtaan. Usein toisen kulttuurin ominaispiirteitä tuomitaan helposti, kun niitä katsotaan ulkopuolisena, omista eettisistä lähtökohdista käsin. Vaikka ranskalaisen koulun opetustilanteet ovat usein poikenneet suuresti suomalaisesta luokkatyöskentelystä ja tuntuneet kovilta ja jopa liian vaativilta, on ranskalaisen koulun toimintakulttuurissa paljon hyviä elementtejä. Niitä toivoisi suomalaisenkin koulun omaksuvan. (S. 64.)

Lukiessani väitöskirjaa minulle tuli monesti tunne, että kuva ranskalaisesta koulusta on kuitenkin yllättävän kielteinen. Ranskalainen koulu vaikuttaa stressaavalta ja vaativalta paikalta, kun taas suomalainen koulu keskittyy lasten hyvinvointiin. Tämä näkyy usein suomalaisen kouluun siirtyneiden perheiden haastatteluissa, mikä varmaankin vaikuttaa kokonaisuvaan. Omat kokemukseni ovat mahdollisesti vaikuttaneet lukukokemukseeni ja korostaneet negatiivisia piirteitä. Pohdinta kulttuuristen toimintatapojen ja ihmisoikeuksien välisestä

jännitteestä on ollut erittäin avartavaa itselleni: ranskalaista kouluperinnettä voi kuitenkin tuomita niiltä osin kuin se asettautuu lasten koskemattomuuden periaatetta vastaan.

Kurin käsite (ranskaksi *discipline*) on keskeinen Salo-Tammivuoren analyysissa ja hän kytkee sen laajempiin keskusteluihin kommunikaatiosta ja vallasta viitaten muun muassa sosiaalipsykologi Geert Hofstedeeseen ja filosofi Michel Foucault'hon. Ranskalainen koulu näyttyy hierarkkisenä tilana, jossa opettajalla ja oppilaalla on omat rajatut paikkansa ja jossa näitä valvotaan. Esimerkiksi opettaja tarkkailee jatkuvasti oppilaiden asentoa ja kaikilla on tarkka ja kiinteä päiväjärjestys (s. 181).

Väitöskirjaan kuuluu osoittaa lukeneisuutensa ja se tulee tekstissä ilmi, mutta välillä lukijana tuntui siltä, että esimerkiksi metodologiset keskustelut jäivät todella laajalle tasolle eivätkä ne kytkeydy tarpeeksi selkeästi väitöskirjan aiheeseen. Salo-Tammivuoren valitsemat teoreettiset näkökulmat kuitenkin valottavat ranskalaisen koulun ilmiötä erittäin mielenkiintoisella tavalla. Koulun hierarkkiset rakenteet vastaavat laajempaa kulttuuria, ja niillä voi olla yllättäviäkin vaikutteita. Tutkija on esimerkiksi yllätynyt siitä, että tutkimuslupia ei tarvita samalla tavalla kuin Suomessa, kun tehdään tutkimusta kouluissa Ranskassa.

Lopuksi – Kahden koulun sekoitus

En osaa sanoa, kummastako koulusta, suomalaisesta vai ranskalaisesta, pidän enemmän. Täydellinen koulu olisi sekoitus näistä kahdesta. Esimerkiksi suomalaisten opettajien kärsivällisyys ja suvaitsevaisuus yhdistettynä ranskalaisten opettajien tehokkuuteen. (S. 234.)

Näin kirjoittaa suomalaiseen kouluun siirtynyt ranskalainen opiskelija. Hän näkee hyviä puolia molemmissa koulukulttuureissa ja itsekin yhdytään tähän näkemykseen. Salo-Tammivuori tekee ranskalaisesta koulusta erittäin kiinnostavia havaintoja ja tulkintoja, jotka ovat herättäneet itserefleksiivistä, välillä ehkä hieman epämurkkaakin pohdintaa omista kouluajoitani ja kokemuksistani. Jos ja kun minulta kysytään seuraavan kerran, millaista oli opiskella Ranskassa, voin suositella tätä väitöskirjaa luettavaksi.

Salo-Tammivuoren väitöstutkimus on arvokas tutkimus ranskalaisesta koulukulttuurista kulttuuriperinnön näkökulmasta. Koulukulttuurit muuttuvat jatkuvasti, ja se, mihin suuntaan koulua viedään, on myös poliittinen kysymys. Vaikka hyvinvoinnin ja kannustamisen pitää Salo-Tammivuoren mukaan olla keskeistä koulun toiminnassa, voidaan myös vaatia "tavoitteellista opiskelua ja hyviä käytöstapoja" (s. 260), jotka ovat ymmärtääkseni asioita, joita Salo-Tammivuori pitää hyvänä ranskalaisessa koulussa. Koulukulttuuria on vaikea muuttaa, koska se liittyy niin vahvasti kulttuuriperintöön. Kysymys on, mitä kulttuuriperinnöstä voidaan jättää pois ja miksi. Ihmisoikeudet, kuten lapsen koskemattomuus, voivat toimia siinä suunnanantajina.

Lopuksi voisin ilmaista toiveeni siitä, että vertailevaa tutkimusta tehtäisiin enemmän ja että pedagogisen ajattelun tarkastelua tehtäisiin myös kulttuuriperintöön liittyen. Toivoisin, että olisi enemmän kiinnostusta ranskalaista koulua kohtaan mutta myös muihin ei-länsimaisiin kouluihin ja opetustapoihin, jotka saattavat myös tuoda esiin tärkeitä oivalluksia opettamisesta ja oppimisesta. Uskon, että niin opettajat kuin oppilaat hyötyisivät tällaisesta tutkimuksesta.

Alekski Moine on Helsingin yliopiston folkloristiikan väitöskirjatutkija, joka on aina elänyt kahden maan ja kulttuurin välillä.